

PATRIARKEN OG NAZISTEN. HAMSUNS LIV, DEL 2.

INGAR SLETTEN KOLLOEN: *Hamsun. Erobreren*

Gyldendal 2004, 495 s.

I

Ingar Sletten Kolloens bind 2 om Knut Hamsuns liv og forfatterskap, *Hamsun. Erobreren*, er langt bedre enn første bind, dét er det bare å slå fast. Noe av svakheten ved første bind, *Hamsun. Svermeren*, var at Kolloen viser for liten innsikt i Hamsuns forfatterskap til å gi oss et helhetlig bilde av Knut Hamsun, og/eller til å gi en ny fortolkning av liv og diktning. Å levere en personhistorie oppleves ikke som tilstrekkelig når det er en dikterbiografi det dreier seg om. I bind 2 føles det imidlertid mindre påfallende at Kolloen i liten grad beskjeftiger seg med Hamsuns poetikk og diktning, siden fortellingen tar til på slutten av 1920-tallet, da størstedelen av Hamsuns forfatterskap er tilbakelagt.

Det er dels familiemennesket, patriarken på Nørholm med kone og fire barn, dels samfunnsmennesket, med suksess i Tyskland og tilsvarende støtte til den fremvoksende nasjonalsosialismen, som er Kolloens emne. Det er dikteren som institusjon, ikke den famlende kunstneren som prøver seg i stadig ulike sjangre, Kolloen nå kan legge under lupen. Og han lykkes i å gi et fyldigere portrett av Knut Hamsun og familien, og de ulike familiemedlemmenes rolle i Norge og i Tyskland på 1930- og 40-tallet, enn noen før ham har gjort.

På en måte har Kolloen hatt en lettere jobb enn i bind én. Kildematerialet er stort, blant annet kan han støtte seg til to bøker av Marie Hamsun, to bøker av sønnen Tore og en bok av sønnen Arild, i tillegg til oppteget av en rekke personer som omgikk eller traff Hamsun. Brevmaterialet er også rikt, med brev både til og fra Knut Hamsun. Å få satt sammen alle bitene til en levende fortelling, er likevel ikke uten videre lett. Kolloen lykkes til alt overmål i dette, i en fortelling som begynner kl. 18.05 onsdag 14. januar 1931 når Knut og Marie starter på en togreise til Berlin og Nice. Like spesifisert som denne opplysningen er, er også biografien i lange partier. Detaljene gjør at vi i perioder nærmest lever med Knut Hamsun og familien, men uten at vi opplever at Kolloen faller for fristelsen til å skrive en biografisk roman.

I bind én var mangelen på nytt stoff påfallende, det lille nye, mest på detaljplan, stod ikke i forhold til den forhåndsreklame biogra-

fien hadde fått. I bind to er det faktisk flere nye ting som fortelles, ikke av en art som gjør at litteraturhistorien må omskrives, men likevel interessante forhold som løfter biografien. Dels har Kolloen hatt tilgang til og brukt Knut Hamsuns privatarkiv, som inntil nylig har befunnet seg på Nørholm, men nå er overført til Nasjonalbiblioteket. Blant annet får vi her hele den opprivende korrespondansen mellom Hamsun og datteren Victoria, fra første ekteskap, en strid om arv, men også, fra Victorias side, et kamp om anerkjennelse og kjærlighet. Dels har Kolloen, som den første, brukt utdrag fra Johan Irgens Strømmes journaler; Hamsun gikk som kjent til psykoanalyse i 1926. Vi får her et interessant innblikk i Hamsuns drømmeliv, og i hans sjalusirier overfor Marie.

Men først og fremst er Hamsuns forhold til nazismen grundigere dokumentert enn noen gang tidligere, ikke nazismen i forfatterskapet, om den skulle fins – det går ikke Kolloen inn på – men hva Hamsun skrev av artikler og hva han ytret i brev og media gjennom 30- og 40-tallet. Det har av Hamsun-elskere vært lansert flere forsøk på å redde Knut Hamsun fra nazismen, dels har Marie fått skylden og vært utpekt som nazi-ideologen i familien – med sine mange opplesningsturneer i Tyskland er den ingen tvil om at hun profiterte på tilknytningen til NS – dels har man skyldt på at Knut Hamsun var isolert, halvt døv og lite informert om hva nazismen faktisk representerte. Kolloen dokumenterer imidlertid at Hamsun konsekvent og vedvarende støtter den tyske nasjonalsosialismen, han godtar at den eksisterende samfunnsordningen blir forsøkt omstyrtet med udemokratiske og voldlige midler, han godtar at Tyskland underlegger seg andre land som ledd i opprettelsen av det storgermanske riket, og han ser på Hitler nærmest som en korsfarer og reformator. Det skillet enkelte har lagd av Hamsun-skikkelsen som dikterisk geni og politisk idiot, holder ikke. Hamsun trodde fulgt og fast på nazismen som idé. At han skriver nekrolog over Hitler, i Aftenposten 7. mai 1945, er uttrykk for at han stod last og brast med denne idéen like til nasjonalsosialismens undergang.

Det betyr etter min mening likevel ikke at Hamsun kan stilles til rette for all den brutalitet nazismen førte med seg. Han forsøkte en rekke ganger, og greide i noen tilfeller, å få frigitt politiske fanger i Norge under krigen. Det betyr heller ikke at han tilslutter seg jødeutryddelsen, det har vi ikke noe grunnlag for å si. På den annen side godtar Hamsun at en politisk idé kan kreve store menneskelige ofre,

men, kan man si, det har også mange andre gjort, både før og etter Hamsun (f.eks. Stalin-tiden i Sovjet og Pol Pot-perioden i Kambodsja).

Hamsuns dyrking av eneren og den sterke leder, og tilsvarende skepsis til demokratiet, er et vedvarende trekk ved ham. Hvis uttrykket "gåten Knut Hamsun" skulle spille på hans støtte til nazismen, må gåten nå sies å være løst. Kolloen viser et konsistent bilde av en samfunnsdebattant som har holdninger vi ikke liker, ja, til og med forakter, men som tross alt gjør rasjonelle slutninger og tar konsekvensen av sine valg. Hamsun kan ikke umyndiggjøres som politisk menneske, selv om det ville være en lettvint løsning for å unngå det ubehagelige.

Hvis man imidlertid med "gåten Knut Hamsun" tenker på forfatteren, hvordan den ubemidlede gutten fra Hamarøy i Nordland ble en av Norges største forfattere, er gåten ikke løst, fordi Kolloen både i dette og forrige bind går lite inn på Hamsuns forfatterskap. For eksempel er det påfallende hvor liten plass Kolloen gir *På gjengrodde stier*, som ikke bare er et forsvarsskrift – noe Kolloen begrenser seg til å omtale den som – men også en erindringsbok, der tråder trekkes helt tilbake til ungdomstiden. Det ligger en selvanalyse her som Kolloen gjør lite ut av.

II

I likhet med bind 1 er *Hamsun. Erobreren* strukturert i kapitler som følger årstidenes gang: Vår, sommer, høst, vinter og "dyp vinter" heter syklusen denne gang. Av og til er symbolikken presset, f.eks. er det vel *sommer*-kapitlet som på mange måter inneholder Hamsuns fall: den helhjertede støtten til Hitlers nye politikk, det nære vennskapet med Goebbels, det rabiante angrepet på den tyske pasifisten Carl von Ossietzky. Og når *Høst*-kapitlet innledes med "Høsten inntreffer i alle samliv", kunne man innvende at det i forholdet mellom Knut og Marie var "høst" også i forrige kapittel. Underkapitlene har heller ikke alltid treffende titler, f.eks. er "Døden ikke heller" knapt en god overskrift på et kapittel som drøfter Hamsuns forhold til antisemittismen, et kapittel som for øvrig er noe magert siden Hamsuns fremstilling av jøder i *forfatterskapet* ikke drøftes.

Selv om kronologien i biografien i åpningskapitlet er heller merkelig – fra å følge Knut og Marie på en reise i Europa i 1931 får vi plutselig et lengre tilbakeblikk til 1926 og Hamsuns psykoanalyse – må det

sies at i det store og det hele er boka velstrukturert og veldisponert, med en klar framdrift, og med en språkføring som er bedre enn i bind én, som tidvis var skjemet av svulstige og rumlende formuleringer.

En klarere *vurdering* kunne man imidlertid av og til ønske, Kolloen er først og fremst forteller, og diskusjoner er flere ganger flyttet til noteapparatet, ikke bare kommentering av annen sekundærlitteratur, men f.eks. også en lengre vurdering av Hamsuns påståtte utroskap i forhold til Marie (note 3, del 3). Thorkild Hansen tilla, i *Prosessen mot Hamsun* (1978), Hamsuns utroskap på 1930-tallet stor vekt: I sjalusi over sin ektemann blir Marie nazist og hevner seg på ham ved å reise på opplesningerturné i Tyskland og senere ved å utlevere ham til Langfeldt på Psykiatrisk Klinikk. Utroskapen blir for Hansen nærmest en nøkkel til å forstå Hamsunsfamiliens inntreden i nazismen. Når Kolloen konkluderer med at Hamsun ikke var utro, burde dette ha fått plass i hovedteksten.

Og når det gjelder Marie: Hva mener Kolloen om hennes bøker, var det på grunn av Hamsun-navnet de fikk slik utbredelse, eller representerte barnebøkene hennes noe nytt? Eller for å ta et annet forhold: Hvordan forklarer Kolloen at Gyldendals direktør, Harald Grieg, beholdt det nære vennskapet til Hamsun gjennom hele tredvetallet og til og med inn i krigsårene, for så å bryte helt med Hamsun etter krigen. Grieg må jo, som andre, lenge ha sett Hamsuns klare Tyskland-sympatier og erklærte støtte til nazismen? Var det av økonomiske eller opportunistiske grunner han holdt seg inne med forlagets viktigste forfatter? Hamsun virker oppriktig overrasket over Griegs brudd med ham etter krigen, noe vi som lesere av biografien kan forstå, uten at Kolloen gir oss noen dypere forståelse av denne spesielle kontakten mellom forlegger og forfatter.

På den annen side bringer Kolloen som sagt fram en del nytt stoff i dette bind 2 av Hamsun-biografien. Når det gjelder fremstillingen av krigsårene, vil kanskje noen si at *Hamsun. Erobreren* mer er okkupasjonshistorie enn dikterbiografi. Det får så være. Kolloen og hans stab, i første rekke Lars Frode Larsen og Harald Næss, har til gjengjeld presentert Hamsuns forhold til nazismen så grundig at vi trolig slipper de sedvanlige debattene basert på manglende kunnskap og/eller misforståelser. Man kan selvsagt i fremtiden også konkludere ulikt, men fakta foreligger nå, presentert på en tilfredsstillende måte.

Da Aschehougs oppslagsverk *Hvem er hvem?* kom ut i 1949, med presentasjoner av 3500 nordmenn, men *ikke* Knut Hamsun, landets eneste dalevende nobelprisvinner, var det et slående uttrykk for dikterhøvdingens fall. Bakgrunnen for dette fallet, og prossen fram mot det, lykkes Kolloen til fulle å presentere. Undertittelen på biografien, *Erobreren*, virker imidlertid i lys av dette lite velvalgt.

Henning Howlid Wærp